

48. Оглоблин О. Українська церковна історіографія// Український історик. – Нью-Йорк, Торонто, Мюнхен, 1969. – Ч. 1. – С. 12–29.
49. Барвінський О. Ставропигійське Брацтво Успенське у Львові, его засноване, діяльність, значене церковно-народне. – Львов, 1886. – 77 с.
50. Дідицький Б. Львовська Ставропигія и 300-летний празник еи существования. – Львов, 1886. – 86 с.; його ж. Михаил Качковській и современная галицко-русская література. – Львів, 1876. – 126 с.
51. Малиновський М. Исторична ведомость о митрополіи руской в Галиче. – Львів, 1875. – 40 с.; його ж. Обозрение истории Церкви Русской. – Львів, 1852. – 36 с.
52. Марков О. Луцкая Ставропигія и короткая история руско-уніатской церкви. – Львів, 1892. – 27 с.
53. Барвінський О. Илюстрована история Руси од найдавніших до нинішніх часов після руских и чужих историков. – Львов, 1890. – 282 с.
54. Дідицький Б. Народная история Руси от начала до новейших времен. – Часть 1, 2, 3. – Львів, 1868, 1870. – 224 с., 200с., 208 с.
55. Качала С. Коротка історія Руси. – Тернополь, 1886. – 155 с.
56. Ріпецький Т. Илюстрованная народная история Руси от начала до новейших времен. – Львів, 1890. – 559 с.

Summary

Vasil Pedych, Vitaliy Telvak

CHURCH AND RELIGION PROBLEMATIC IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF HALYCHYNA IN XIX CENTURY

Church and religion problems of Halychyna in XIX century have been analyzed in scientific researches by Ukrainian scientists.

Attention was paid to such works: A. Petrushevych, I. Vagylevych, D. Zubryckyj, I. Sharanevych, J. Calevych, in which, based on historical sources was reproduced the many sided activity of the Ukrainian church and Orthodox Brotherhoods.

Keywords: History of the church, Brotherhoods, monastery, historiography.

Ірина Скочиляс

ЦЕРКОВНІ ПЕЧАТКИ ВАРЯЗЬКОГО ДЕКАНАТУ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Розглядаються особливості функціонування парафіяльних та деканатського штемпелів. Простежено їхню еволюцію за різними параметрами: матеріали для відбитків, форма, розміри, легенда, сюжетне зображення.

Ключові слова: печатки, Варязький деканат, легенда, сюжетне зображення.

Церковна сфрагістика Перемишльської єпархії охоплює єпископські, консисторські, монастирські, крилошанські, священничі, парафіяльні та деканатські печатки. Штемпелі цікаві своєю поліваріативністю. Якщо в одних випадках в основу їхніх сюжетів покладено традиційні елементи християнської символіки та геральдики, то в інших – зображення святих – покровителів місцевих храмів. Спеціальні дослідження, присвячені церковним матрицям, базувалися на матеріалах окремих регіонів та різних конфесій¹. Незважаючи на розширення географії цих студій, потребують детальнішого висвітлення різноманітні аспекти їхнього функціонального призначення, роль в адміністративній структурі Церкви, періоди функціонування, легенди, сюжетні зображення тощо.

Особливості парафіяльної сфрагістики Перемишльської греко-католицької єпархії простежимо на прикладі штемпелів одного з деканатів цього владицтва. Протягом ХІХ ст. Варязький деканат налічував 11 парафій.

Документи, завірені парафіяльними печатками, хронологічно охоплюють період 1803-1917 рр. В архівних, бібліотечних та музейних рукописних збірках було виявлено цілий пласт таких матеріалів найрізноманітнішого характеру. У ХІХ ст. низка актів регулювала правово-майнові відносини між клиром та парафіянами (заповіти (духівниці) на користь храму; грошові пожертвування, що передбачали відправу заупокійних богослужінь; вклади в ощадні каси; обміни земельними ділянками тощо). Ці документи засвідчувалися парафіяльними та деканатськими штемпелями. Так, «Грамота учредительна», «Акт фундаційний», «Грамота фундаційна», як правило, затверджувалися парафіяльною, деканатською, консисторською, нотаріальною печатками. Мабуть, ця практика сягає 1774 р., коли австрійська влада, обмежуючи права Церкви, заборонила духовенству укладати від імені вірних заповіт на користь парафії – це мала робити інша особа в присутності двох свідків².

Фінансово-майнові акти, що регулювали економічне життя парафій, деканатів та єпархій, є дуже вартісним сфрагістичним джерелом – як щодо парафіяльних, так і щодо деканатських матриць. Типовий формуляр (наприклад, «Специфікація всіх реальностей і прав до церкви під титулом Покрови Пресвятої Богородиці обряду греко-католицького у селі Ліски деканату Варязького дієцезії Перемишльської, циркулу Жовківського належачих»³) мали більшість тогочасних парафій та інтенсивно ним послуговувалися. Поряд із парафіяльними печатками, цей вид документів завірявся також штемпелями деканатів, громад, доміній, власників маєтків та ін.

Метричні свідоцтва про народження, одруження, смерть й інші документи, що фіксували природний рух населення на території парафії,

теж були недійсні без печаток⁴. Натомість копії з метричних книг (упроваджені губернським декретом від 1 серпня 1835 р.) подекуди засвідчувалися матрицями, верифікація яких з оригіналом входила до компетенції деканів. Під час деканських візитацій вони робили відповідні записи, підтверджені автографами і штампелем деканату⁵.

Під час евристичних досліджень було знайдено 16 печаток, що належали 11 парафіям та деканату. У чотирьох парафіях (Варяж, Конотопи, Тудорковичі, Угринів) послуговувалися двома варіантами, порівнюючи які, можна простежити еволюцію всіх сфрагістичних параметрів та визначити нові підходи до виготовлення толок.

Із 16 відомих нам відбитків усі мають сюжетне зображення. Загалом опрацьований сфрагістичний матеріал Варязького деканату показує, що при виборі сюжету парафіяльні уряди брали за основу: а) зображення святих, імена яких отримали місцеві храми; б) події з біблійної історії, зафіксовані, зокрема, у посвяті церков; в) геральдичні, родові та релігійні символи.

У досліджуваному деканаті налічувалося чотири парафії, титули церков яких збігалися з Богородичними празниками⁶, інші носили посвяти святих – патронів храмів.

Аналіз віднайдених відбитків показує, що при виконанні сюжетних зображень застосовувалися різні підходи. Проілюструємо це кількома прикладами. Так, храми Варяжа та Ульяновка мали титул Успення Пресвятої Богородиці, тож їхні штампелі відображали відповідне біблійне передання.

Для парафії Варяж збереглося два варіанти відбитків церковної печатки. Перший, датований 1885-1899 рр.⁷, містить круглий щит, увінчаний митрою з хрестом, від якого розходяться усебіч промінці; з обох боків рослинний орнамент. На жаль, через невисоку якість відбитка неможливо відчитати зображення у центральному полі щита. Ймовірно, при гравіюванні штампеля орієнтувалися на деканатську печатку, котра функціонувала у ті самі роки⁸. Для матриці Варязького деканату було характерним поєднання родового герба «Сас» з релігійними символами⁹.

Натомість у другому варіанті печатки Варяж – 1901-1912 рр.¹⁰ – представлено досить добре відтворений сюжет Успення Пресвятої Богородиці. Майстерно виконаний малюнок та вдало передає сутність цього біблійного передання.

Найдавніший штампель із зображенням Успення Пресвятої Богородиці належить парафії Ульяновок. Він функціонував упродовж 90 років (1819-1908 рр.)¹¹. В основі сюжету – ложе, на якому лежить Богородиця (головою вліво), за ним стоять 7 постатей (німби довкола голови, довге волосся,

виразні риси обличчя, борода, довгий драпірований одяг). Відбиток зберігся у задовільному стані і свідчить про високий рівень граверних робіт.

У використанні як головного елемента композиції постатей святих, патронів храмів простежуються традиційні в церковній сфрагістиці підходи: титул церкви графічно відтворювали на матриці. Наприклад, св. Миколай фігурує на печатках парафій Войславичі (1892-1903 рр.)¹² та Угринів (1885 р., 1902 р.)¹³; свв. Кузьма і Дем'ян – у парафії Хоробрів (1893-1900 рр.)¹⁴; св. Йосафат – Конотопи (1885 і 1895-1911 рр.)¹⁵; Архангел Михаїл – Гольче (1915-1917 рр.)¹⁶ і Ліски (1803-1901 рр.)¹⁷. На штемпелі парафії Ліски, зокрема, бачимо сидячого св. Архангела Михаїла з крилами за спиною, у довгому одязі, плащі, із шоломом на голові. Ліва рука піднята вгору, права – на коліні. У цьому випадку Архистратига подано нетипово – у сидячому положенні. Серед більше сотні виявлених на сьогодні печаток Перемишльської греко-католицької єпархії із зображенням святого¹⁸ це, мабуть, єдиний зразок такого графічного вирішення цього образу. Переважно постать Архангела постає перед нами фронтально, нерухомо, на повний зріст. У 82 % досліджених матриць св. Михаїл – у військових обладунках із крилами, у 18 % – у довгому одязі¹⁹.

Зображення Архангела на штемпелі парафії Гольче вирізняється схематичністю, постать позбавлена анатомічних пропорцій. Привертає увагу також інший елемент композиції – змії з тулубом змії та круглою людською головою й висолопленим язиком. І все це – за дуже чіткого і рівного гравіювання легенди.

Легенду звичайно розміщували по обідку. Трапляються написи, повністю відокремлені від малюнка концентричними колами чи овалами або не відмежовані взагалі. Єдиного підходу до розташування легенд у церковній сфрагістиці Перемишльщини не було. Обідки виконувалися у формі простих кіл чи овалів, іноді – у вигляді з'єднаних між собою крапок або ж рослинного орнаменту.

Серед аналізованих відтисків лише один напис виконано латинською мовою – Варяж (1885-1899 рр.), два відбитки – польською – Ліски (1803-1901 рр.) і Тудорковичі (1885 р.), усі інші – українською. Легенди викарбувані друкованим шрифтом з різним ступенем каліграфії та майстерності. Характерне також вживання кириличних літер «ук» – «ч» замість «у» та «ять» – «Δ».

За своїм змістом легенди штемпелі класифікуються на такі, що містять інформацію про: 1) установу, яка була власником печатки, та її адміністративно-територіальну належність (назва парафії); 2) конфесійну орієнтацію парафії; 3) посвяту храмів.

За формою матриці Варязького деканату поділені на овальні (8 шт.) та круглі (8 шт.). Розміри відтисків коливаються в таких межах: овальні – від 30x35 до 36x44 мм; круглі – діаметром 34-39 мм.

***

Матеріалом для відбитків на переломі XIX–XX ст. слугували сажа, чорнило, штемпельна фарба. Аналіз виявлених відтисків дав змогу простежити процес заміни матеріалу: замість сажі, воску, сургучу починають застосовувати простіші й доступніші у вжитку чорнило та фарбу. Кольорова гама печаток вирізняється своїм широким спектром – від чорно-сіро-коричневих та синьо-фіолетових до зелених відбитків.

Середина XIX – початок XX ст. позначені активним функціонуванням у Перемишльській єпархії парафіяльних матриць. У репертуарі церковного діловодства є: документи фінансово-майнового характеру (різноманітні фінансові та господарські звіти); листування (парафія – деканат – консисторія, а також парафія – староство – податковий уряд); метричні посвідчення (про народження, одруження, смерть парафіян); статистичні відомості (число вірних, демографічні відомості про смертність і народжуваність тощо). Значне зростання обсягу документації спричинилося до масового застосування церковних печаток, що підтверджували автентичність документа та надавали йому легітимності. На прикладі Варязького деканату було з'ясовано хронологічні рамки використання однієї толоки. Вони істотно відрізняються своїм часовим діапазоном. Найдовше побутували “давні” матриці – від початку XIX і до кінця XIX ст., а найкоротше – штемпелі з кінця XIX – початку XX ст. Встановлено, що перша відома нам печатка Варязького деканату використовувалася близько 100 років (Ліски, 1803-1901 рр.²⁰), друга – протягом 90 років (Ульвівки, 1819-1908 рр.²¹). В останній чверті XIX ст. – на початку XX ст. період функціонування штемпелів коливався від 1 до 26 років.

При виконанні сюжетного зображення матриць застосовували різні підходи: канонічні – неканонічні, мистецькі – народні (примітивні). З часом мистецький і технічний рівень виготовлення печаток підвищується. Букви в легендах стають чіткими, уніфікованішими, повністю зникають церковно-слов'янські літери. Поступово виходять з ужитку латиномовні легенди, їхнє місце повсюдно посідають україномовні написи. Це свідчить про розширення сфери використання української мови та про зростання національної свідомості корінного населення краю.

***

У каталозі подано назву парафії чи деканату; кількість віднайдених відтисків, хронологію документів, на яких вони збереглися, та місце зберігання; сфрагістичні параметри печаток: матеріал, форма, розмір, сюжетне зображення та легенда.

КАТАЛОГ

Варязький деканат. Перший варіант: 4 прим., 1885-1899 рр.

Матеріал: чорнило. *Форма:* кругла. *Розмір:* 35 мм.

Сюжетне зображення: У центрі - герб «Сас»: щит обрамлений ланцюгом, на якому висить мальтійський хрест, над щитом жезл з двома зміями, шолом (символ лицарської гідності) та митра. Над ним – кардинальський капелюх, по боках якого по 10 китиць.

Легенда: + ПЕЧАТЬ ГР. К. УРЯДА ДЕКАНАЛЬНОГО ВАРЯЖСКОГО. Зовнішній обідок у вигляді лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 396. – Арк. 16; Спр. 427. – Арк. 49, 64; Спр. 499. – Арк. 33.

Варяж. Перший варіант: 4 прим., 1885 – лютий 1899 рр.

Матеріал відтисків: сажа. *Форма:* кругла. *Розмір:* 39 мм.

Зображення: Круглий щит увінчаний митрою з хрестом, від якого розходяться увсебіч промінці; з обох боків рослинний орнамент.

Легенда: Напис по колу: SIGILLUM ECCLESIAE PAROCH WAREZENSIS. Зовнішній обідок у вигляді лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 389. – Арк. 34-36; Оп. 13. – Спр. 12138. – Арк. 18.

Варяж. Другий варіант: 2 прим., червень 1901-1912 рр.

Матеріал відтисків: чорнило, фарба. Форма: кругла. Розмір: 36 мм.

Зображення: Сюжет Успення Богородиці: у центрі лежить Богородиця, над нею постать Ісуса Христа з немовлям на руках (алегоричний образ душі Богородиці); з обох боків стоять по два апостоли.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ГР. КАТ.* въ ВАРЯЖИ*. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 380. – Арк. 50; Archiwum Państwowe w Przemyślu (далі – APP). – Ф. 142. – Спр. 5548.

Войславичі. Перший варіант: 2 прим., 1892-1903 рр.

Матеріал відтисків: чорнило, чорнило та папір і мастика. Форма: овальна. Розмір: 34x40 мм.

Зображення: Св. Миколай у довгому одязі, на грудях – омофор, на голові – митра з хрестом, довкола голови німб. У правій руці, на рівні грудей, тримає, очевидно, книгу, в лівій – єпископський жезл з кадуцеем. Під ногами – тверда основа.

Легенда: Напис по колу: *ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ВОЙСЛАВИЦКОЙ С: НИКОЛАЕ. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 50. – Спр. 1959. – Арк. 51; APP. – Ф. 142. – Спр. 5110.

Гольче. Перший варіант: 2 прим., 1915-1917 рр.

Матеріал відтисків: чорнило. Форма: кругла. Розмір: 34 мм.

Зображення: Св. Архангел Михаїл (з крилами за спиною, у коротких військових обладунках, із шоломом на голові) попирає ногами змія. У лівій руці, відведеній убік, святий тримає меч, у правій – терези. Під ногами у нього змії, який лежить на спині, відкритою пащею.

Легенда: Напис по колу: Гр. кат. Уряд парохіяльний Гільче коло Белза. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 38. – Спр. 412. – Арк. 5.

Довжнів. Перший варіант: 3 прим., 1885-1901 рр.

Матеріал відтисків: чорнило. Форма: овальна. Розмір: 31x36 мм.

Зображення: Фронтальна постать у довгому одязі, у піднятих над головою руках тримає хрест. Під ногами – тверда основа.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВЕ ДОЛЖНЕВСКОЙ. Зовнішній обідок у вигляді крапочок, внутрішній – лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 396. – Арк. 16, 23, 37.

Конотопи. Перший варіант: 5 прим., 1885 рр.

Матеріал відтисків: фарба. Форма: овальна. Розмір: 33x42 мм.

Зображення: Постать св. Йосафата у довгому одязі. Під ногами – тверда основа, по боках – рослини.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ КОНОТОПСКОЙ. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді крапочок.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 427. – Арк. 46 зв., 48 зв., 49, 50, 52.

Конотопи. Другий варіант: 11 прим., 1895-1911 рр.

Матеріал відтисків: чорнило, фарба. Форма: овальна. Розмір: 33x39 мм.

Зображення: Св. Йосафат у священничому одязі, на грудях – омофор (з хрестами), у правій руці – посох з кадуцеєм, увінчаний хрестом і гілка, ліва рука, на рівні грудей, складена у благословляючому жесті, довкола голови – німб.

Легенда: Напис по колу: ГР. КАТ. УРЯДЪ ПАРОХІАЛЬНЫЙ *въ КОНОТОПАХЪ*. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 13. – Спр. 8812. – Арк. 31, 36, 67, 137 зв.; Спр. 9455. – Арк. 114, 121, 123 зв.; Оп. 20. – Спр. 427. – Арк. 64, 73, 77; АРР. – Ф. 142. – Спр. 5393.

Ліски. Перший варіант: 7 прим., 1803-1901 рр.

Матеріал відтисків: сургуч, чорнило. Форма: овальна. Розмір: 30x35 мм.

Зображення: Св. Архангел Михаїл (з крилами за спиною, у довгому одязі, плащі, із шоломом на голові). Ліва рука піднята вгору, права – на коліні. Святий сидить.

Легенда: Напис по колу: PIECKS CIRKWI LIS[O]SKIEY. Зовнішній обідок у вигляді крапочок, внутрішній – лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 159. – Оп. 9. – Спр. 494. – Арк. 7 зв., 9, 11 зв., 13; Оп. 20. – Спр. 380. – Арк. 46, 50; Спр. 396. – Арк. 37.

Нисмичі. Перший варіант: 3 прим., 1892-1899 рр.
Матеріал відтисків: сажа, чорнило. Форма: кругла. Розмір: 35 мм.

Зображення: Сюжет Успення Богородиці: на першому плані ложе, на якому лежить Богородиця, за ним – 7 постатей (довге волосся, виразні риси обличчя, борода).

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ НИСМИЦКОЙ. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 50. – Спр. 1959. – Арк. 71; Оп. 20. – Спр. 458. – Арк. 34 зв.; АРР. – Ф. 142. – Спр. 4570.

Тудорковичі. Перший варіант: 6 прим., 1885 р.
Матеріал відтисків: сажа. Форма: овальна. Розмір: 33x39 мм.

Зображення: Сюжет Різдва Пресвятої Богородиці. На передньому плані постать маленької Діви Марії, з правого боку – св. Анна з покривалом на руках, з лівого боку – св. Йосафат.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ТУДОРКОВИЧЕЙ. Два зовнішніх та внутрішніх обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 493. – Арк. 32 зв., 34, 36-39.

Тудорковичі. Другий варіант: 2 прим., 1899-1900 рр.

Матеріал відтисків: чорнило. Форма: кругла. Розмір: 37 мм.

Зображення: Сюжет Різдва Пресвятої Богородиці. Подано інтер'єр кімнати – меблі, ліжко. Діва Марія сидить на руках у жінки, справа схилилися до неї ще три жіночі постаті, зліва, мабуть, св. Анна у сидячій позі зі складеними в молитві руками.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ГР. КАТ. УРЯДА ПАРОХІАЛЬНОГО *ВЪ ТУДОРКОВИЧАХЪ*. Два зовнішніх та внутрішній обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 493. – Арк. 64; Оп. 13. – Спр. 11650. – Арк. 35.

Угринів. Перший варіант: 5 прим., 1885 рр.
Матеріал відтисків: сажа. Форма: овальна.
Розмір: 32х34 мм.

Зображення: Св. Миколай у довгому єпископському вбранні, на голові митра. Під ногами – тверда основа.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ÷ ГРИНОВА ЦЕР[КВИ МЕ]С[Н]ОЙ. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді крапочок.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 496. – Арк. 30-34.

Угринів. Другий варіант: 1 прим., 1902 р.
Матеріал відтисків: чорнило. Форма: кругла.
Розмір: 35 мм.

Зображення: Св. Миколай у довгому єпископському вбранні, на грудях – омофор, на голові – митра, увінчана хрестом, довкола голови – німб. У лівій руці, на рівні грудей, тримає, очевидно, книгу, у правій – єпископський жезл з кадуцеем. Під ногами – тверда основа.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ ГР. КАТ. УРЯДА ПАРОХІАЛЬНОГО ВЪ УГНЫНОВ?. Два зовнішніх обідки у вигляді ліній.

Місце зберігання: Biblioteka Narodowa w Warszawie. – № IV 5546. – Т. 2. – Стр. 137.

Ульвівок. Перший варіант: 7 прим., 1819-1908 рр.

Матеріал відтисків: сажа, фарба. Форма: овальна. Розмір: 36x44 мм.

Зображення: Сюжет Успення Богородиці: на першому плані леже, на якому лежить Богородиця (головою вліво), за ним – 7 постатей (німби довкола голови, довге волосся, риси обличчя, борода, довгий драпірований одяг). Під ногами – тверда основа з п'яти орнаментованих повздовжних ліній.

Легенда: Напис по колу: ПЕЧАТЬ: ЦЕРКВИ: ОУЛВ-ВЕЦКОЙ:.. Зовнішній та внутрішній обідки у вигляді крапочок.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 13. – Спр. 10324. – Арк. 58; Спр. 10325. – Арк. 121; Оп. 20. – Спр. 499. – Арк. 30 зв., 32 зв., 33, 34; Ф. 451. – Оп. 2. – Спр. 458. – Арк. 169.

Хоробрів. Перший варіант: 4 прим., 1893-1900 рр.

Матеріал відтисків: сажа. Форма: кругла. Розмір: 36 мм.

Зображення: Свв. Кузьма і Дем'ян у довгому одязі, довкола голови німби, обличчя повернуті до центру. Під ногами – тверда основа.

Легенда: Напис по колу: СВЄТИХ [Б[Е]ЗКИТИЛИ[Х]] КОСМИ и ДАМДАНА. Зовнішній обідок у вигляді лінії.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 502. – Арк. 39; Оп. 13. – Спр. 8071. – Арк. 3, 7, 28 зв.

1. Перкун В. Костельні печатки. Брацлавський, Вінницький, Могилівський деканати (1800-1916). За матеріалами Державного архіву Вінницької області: Каталог. – К.; Вінниця, 1998. – 48 с.; Його ж. ...І печаткою стверджую. З історії печаток католицької церкви на Правобережній Україні (кінець XVIII – XX ст.). – К., 2002. – 128 с.; Довган Л. Застосування печаток у церковному адмініструванні Галичини в XIX столітті // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1998. – Вип. 1. – С. 178.
2. Continuatio edictorum et mandatorum universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae a die 28 mensis junii anno 1773 et 1774 emanatorum. – Leopoli, 1774. – P. 119-120.
3. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф. 159. – Оп. 9. – Спр. 494. – Арк. 7 зв., 11 зв.
4. На метричні акти як на вартісне сфрагістичне джерело вказували також: Довган Л. Застосування печаток у церковному адмініструванні Галичини в XIX столітті... – С. 178; Перкун В. П. Церковна сфрагістика Правобережної України (1793-1917 рр.): Автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.06. – К., 2002. – С. 14.
5. Krochmal A., Proksa M. Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu. – Przemyśl, 1998. – S. 7.
6. Це села: Варяж, Нисмичі, Тудорковичі, Ульвівок.
7. ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 389. – Арк. 34-36.
8. Там само. – Спр. 396. – Арк. 16.
9. Детальніше про символіку деканатських печаток див.: Скочиляс І. Деканатські печатки Жовківського округу кінця XVIII – початку XX ст. // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К.: Український письменник, 2009. – Вип. 13/14. – С. 253; Її ж. Деканатські печатки Перемишльської греко-католицької єпархії XIX – початку XX ст. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2010. – Т. 260: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Кн. 1. – С. 361-377.
10. ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 380. – Арк. 50.
11. Там само. – Оп. 13. – Спр. 10324. – Арк. 58; Спр. 10325. – Арк. 121; Оп. 20. – Спр. 499. – Арк. 30 зв., 32 зв., 33, 34; Ф. 451. – Оп. 2. – Спр. 458. – Арк. 169.
12. Там само. – Ф. 146. – Оп. 50. – Спр. 1959. – Арк. 51.
13. Там само. – Оп. 20. – Спр. 496. – Арк. 30-34; Biblioteka Narodowa w Warszawie. – № IV 5546. – Т. 2. – Стр. 137.
14. ЦДІА України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 20. – Спр. 502. – Арк. 39.
15. Там само. – Спр. 427. – Арк. 46 зв., 48 зв., 49, 50, 52, 64, 73.
16. Там само. – Ф. 146. – Оп. 38. – Спр. 412. – Арк. 5.
17. Там само. – Ф. 159. – Оп. 9. – Спр. 494. – Арк. 7 зв., 9, 11 зв., 13.
18. У Перемишльській греко-католицькій єпархії у XIX ст. нараховувалося близько 80 храмів із титулом св. Архангела Михаїла. На сьогодні виявлено 110 печаток із сюжетним зображенням святого. Детальніше див.: Скочиляс І. Святий Архангел Михаїл у церковній сфрагістиці Перемишльської єпархії XIX – початку XX ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. Ів. Франка, 2002. – Вип. 37. – Част. 2. – С. 88-89.
19. Скочиляс І. Святий Архангел Михаїл у церковній сфрагістиці Перемишльської єпархії... – С. 92-93.

20. ЦДІА України у Львові. – Ф. 159. – Оп. 9. – Спр. 494. – Арк. 7 зв., 9, 11 зв., 13.
21. Там само. – Ф. 146. – Оп. 13. – Спр. 10324. – Арк. 58; Спр. 10325. – Арк. 121;
Оп. 20. – Спр. 499. – Арк. 30 зв., 32 зв., 33, 34; Ф. 451. – Оп. 2. – Спр. 458. – Арк. 169.

SUMMARY**Iryna Skochylias,****CHURCH STAMPS IN THE VARIASHSKY DECANATE
OF THE PEREMYSHL' GREEK-CATHOLIC EPARCHY
IN THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES.**

The article concerns the peculiarities of functioning of the parish and decanate seals. The evolution of the seals was considered in their different parameters such as materials for imprints, form, dimensions, legend, plot image.

Key words: stamps, Variashsky Decanate, legend, plot image.

Наталя Колб

**ЗМІНА РЕЛІГІЙНОГО ОБРЯДУ В ГАЛИЧИНІ
КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ:
ПРИКЛАД «ТУЧАПСЬКОЇ СПРАВИ»**

Досліджено проблему зміни обряду українцями–греко-католиками в півдавстрійській Галичині, окреслено обставини, що їх до цього спонукали, висвітлено ставлення громадськості до таких випадків. Особливу увагу приділено т. зв. «тучапській справі», що стала найрезонансним випадком зміни греко-католиками обряду на римо-католицький у 90-х роках ХІХ ст.

Ключові слова: Галичина, зміна обряду, українсько-польські взаємини, «тучапська справа», прозелітизм, конкурсний податок.

Однією з давніх проблем Греко-католицької церкви у Галичині була втрата вірних через зміну обряду. Наймасовіше греко-католики переходили на римо-католицизм, що було зумовлене провідним політичним становищем у провінції римо-католиків – поляків. Тривалий час засада вищості латинського обряду визнавалася Апостольською столицею. Хоча під час понтифікату Папи Лева ХІІІ (1878–1903 рр.) ця засада була скасована¹ і взагалі «Римська курія та Західна Церква надали більшого визнання Східним Католицьким Церквам як самоуправним органам в складі католицької спільноти»², становище Греко-католицької церкви як у рамках Вселенської, так і в Галичині залишалося нерівноправним. Така ситуація прикро вражала українських священників, викликаючи серед них почуття образи і недовіри до Апостольського престолу. Із розвитком